

**Borys SAVCHUK,
Uliana PALIYCHUK
(Ivano-Frankivsk)**

**THE SOVIET POLICY OF PROTECTION
ATTRactions IN UKRAINE IN THE SECOND
PART OF THE 1940s – 1980s:
THE IDEOLOGICAL DEFORMATIONS AND
CULTURAL PRAGMATISM**

The content, forms, methods, stages of the Soviet policy of protection attractions in Ukraine during the period of totalitarianism in the second half of the 1940s – 1980s. The author made an accent on ideological deformations in this area, despite the internal contradictions created some opportunities for the preservation of national cultural heritage.

Key words: Soviet era, Ukrainian SSR, historical and cultural monuments, the Soviet policy of protection attractions.

УДК 069(091)(477.86)

**Руслан КОТЕНКО
(Івано-Франківськ)**

**РОЗВИТОК МОЛОДІЖНОГО ТУРИЗМУ Й
ТУРИСТИЧНО-КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
НА ПРИКАРПАТТІ: ДОСВІД 70–80-х рр. ХХ ст.**

У статті аналізується історичний досвід розвитку молодіжного туризму і туристично-краєзнавчої діяльності на Прикарпатті (Івано-Франківщині) у 70–80-х рр. ХХ ст., коли за складних соціально-економічних та ідеологічних умов вони досягли високого рівня. Розглядаються їх інституційна основа, провідні тенденції розвитку та роль і місце у республіканських і союзних туристичних потоках.

Ключові слова: радянський період історії, Прикарпаття, молодіжний туризм, туристично-краєзнавча робота, подорожі та екскурсії.

Активний період історії вітчизняного, зокрема й молодіжного, туризму становлять 70-80-ті рр. ХХ ст., коли навіть за умов ідеологічного диктату, наростання застійних явищ у соціально-економічній сфері він пережив певне піднесення. Цей феномен заслуговує на спеціальне глибоке вивчення, причому не лише в масштабах України чи всього СРСР (В. Бабарицька, В. Бугрій, С. Грибанова, Т. Дьорова, Р. Дьякова, Б. Ємельянов, В. Зінченко, А. Короткова, О. Костюкова, О. Малиновська, Л. Воронкова, В. Касаткін, В. Квартальнов, С. Попович, Т. Сокол, В. Федорченкова та ін.), а й на регіональному рівні, зокрема в межах Прикарпаття, яке завдяки потужному рекреаційному потенціалу (унікальні природа, етнокультура, історична спадщина) вважалося одним з найпривабливіших туристичних районів Радянського Союзу. Підхід

на «мікрорівні» поглиблює та увиразнює уявлення про зміст, механізми, здобутки і прогалини розвитку туристично-екскурсійної справи в масштабі всієї України та дозволяє порівнювати її розвиток з іншими радянськими республіками. Така постановка проблеми відповідає злободенним завданням сучасної української історіографії, яка, здолавши етап «викриття» і безапеляційної критики «радянського минулого», починає виважено, об'єктивно досліджувати складні суперечливі процеси і явища цього важливого періоду історії України.

Метою статті є з'ясування характеру, інституційної основи та провідних тенденцій розвитку молодіжного туризму і туристично-краєзнавчої діяльності на Прикарпатті за радянського періоду та визначення їхньої ролі і місця в республіканських і союзних туристичних потоках.

Важливе підґрунтя для її реалізації дають документи з фондів Івано-Франківського обласного державного архіву та інші фактично не вивчені науковцями матеріали радянської доби. У документах і літературі цього періоду поняття «молодіжний туризм» нерідко вживалося як тотожне словосполученням «дитячо-юнацький туризм» та «туристично-краєзнавча робота». У першому випадку це не зовсім виправдано, оскільки за віковими ознаками до «дітей і юнацтва» радянська соціологія відносила осіб віком до 16 і 18 років, до «молоді» – осіб до 28 чи 30 років. Відносно другого випадку слід наголосити: вся туристично-екскурсійна діяльність з-поміж дітей та юнацтва мала краєзнавче спрямування, що слугувало розв'язанню відповідних ідейно-виховних завдань. Її розвиток забезпечували різні суспільні інститути, з-поміж яких головну роль відігравали місцеві (обласні, міські, районні) органи освіти зі своїми структурними підрозділами навчального та організаційно-методичного характеру; обласна рада з туризму і екскурсій (ОРТЕ), що існувала в структурі профспілок; комсомол, який мав здійснювати загальне керівництво цією справою.

На розвиток молодіжного туризму та «посилення уваги» до туристично-екскурсійної діяльності серед дітей та юнацтва спрямовували численні компартійні й урядові постанови. Вказівки центральних органів знаходили відповідну реакцію на місцевому рівні, однак установка щодо «комплексного підходу» до молодіжного туризму ще більше заформалізувала його організацію. Це яскраво засвідчують спеціальні перспективні плани, які хронологічно збігалися з радянськими п'ятирічками.

До прикладу, такий план на 1975–1980 рр., ухвалений Івано-Франківською ОРТЕ спільно з обласним відділом народної освіти і Бюро міжнародного молодіжного туризму (БММТ) «Супутник», як головну мету визначав використання масового туризму як важливого засобу комуністичного виховання дітей і молоді. Цьому мала слугувати робота з організації маршрутів вихідного дня; бага-

тоденні турпоходи; екскурсії на підприємства, колгоспи й установи краю тощо. План зобов'язував створити турклуби в усіх райцентрах області та встановлював рознарядку із залучення юнаків та дівчат до походів місцями революційної, бойової, трудової слави: на 1976 р. – до 200 тис. осіб, 1977 р. – до 210 тис., 1978 р. – до 225 тис, 1979 р. – до 235 тис., 1980 р. – до 250 тис.¹ При цьому в типовому для радянської командно-адміністративної системи дусі не розкривалися механізми та не з'ясовували реальні підстави для такого поступу.

Роль і функції адміністративно-управлінських органів та громадських організацій з розвитку туристично-екскурсійної справи з-поміж дітей і молоді не були чітко регламентовані, тому у своїй діяльності вони постійно дублювали одні одних, що негативно позначалося на її ефективності. Цим питанням займалася Івано-Франківська ОРТЕ, зокрема президія спеціально розглядала його на своїх засіданнях у грудні 1972 р., листопаді 1973 р., лютому 1975 р.² Така практика зберігалася і в подальшому. Посилення уваги до цієї справи зумовлювалося включенням профспілок до системи керівництва експедиційним молодіжним рухом, що став розгортатися з кінця 1960-х років та постійно «підживлювався» заходами з приводу чергових ювілеїв радянської історії. У 1972–1973 рр. при всіх бюро з туризму та екскурсій ОРТЕ були створені шкільні секції для сприяння підготовки кадрів з проведення екскурсій з дітьми молодшого і середнього шкільного віку та їх організаційно-методичному обслуговування (тематика, маршрути тощо).

У першій половині 1970-х років туристично-екскурсійну роботу з-поміж учнівської і студентської молоді на внутрішніх маршрутах активізувала республіканська та обласна структури БММТ «Супутник». Важливо відзначити, що, хоча він позиціонувався як організація з розвитку міжнародного туризму, основа частка його праці все-таки стосувалася внутрішнього туризму: 1973 р. 80 % обсягів обслуговування припадало на подорожі та екскурсії всередині країни, понад 70 % їхніх учасників становили школярі, учні профтехучилищ і технікумів, студенти вишів. Значну увагу приділяли робітничій і сільській працюючій молоді. Екскурсійні програми «Супутника» склалися з урахуванням їхніх культурних, соціальних і вікових запитів та мали виразну ідейно-пропагандистську спрямованість, зокрема завдяки включенню до складу груп ветеранів, передовиків виробництва, громадських діячів. Така робота будувалася на основі договорів між бюро та комсомольськими організаціями області, до її проведення залучалися позаштатні екскурсіводи, які пройшли підготовку в республіканських комсомольських школах³.

Органи освіти розглядали туристично-екскурсійну справу передусім як позашкільну форму виховання, покликану забезпечувати змістовне дозвілля та сприяти поглибленню знань з історії і

географії через ознайомлення з пам'ятками природи та культури рідного краю. Її головною організаційною формою стали дитячі екскурсійно-туристичні станції, що мають глибшу передісторію як чинники розвитку дитячо-юнацького туризму та залучення зростаючого покоління до вивчення природного і соціального довкілля⁴. Згідно з затвердженням Міністерством освіти 1960 р. «Положенням», на обласні, крайові, республіканські дитячі екскурсійно-туристичні станції покладалося пріоритетне завдання: спільно з інститутами вдосконалення вчителів, будинками піонерів забезпечувати підготовку турорганізаторів та керівників туристично-краєзнавчих гуртків⁵. А відповідно до «Положення» міносвіти 1977 р. їхні функції розширювалися до головних інструктивно-методичних і організаційних центрів туристичної, краєзнавчої та екскурсійної роботи зі школярами⁶.

Визначний шлях розвитку пройшла обласна дитяча екскурсійно-туристична станція (ОДЕТС), утворена згідно з наказом Станіславського облвиконкому від 20 травня 1953 р. У травні 1977 р. її перейменували в «Обласну станцію юних туристів» (ОСЮТ)⁷. 1972 р. директором станції призначили Б. Савчишина, а з 1984 р. нею керує Ю. Косило. Вона розвивалася за безпосереднього керівництва обласного, міських і районних відділів народної освіти та за співпраці з Інститутом удосконалення вчителів, вишами, музеями, з облрадою з туризму та екскурсій та іншими громадськими об'єднаннями.

Обласна дитяча екскурсійно-туристична станція стала провідним організаційно-методичним центром з розвитку і координації молодіжним туристично-краєзнавчим рухом. Діючі при ній методична рада з туристично-екскурсійної роботи серед школярів та методичний кабінет з фаховою бібліотекою надавали цілеспрямовану допомогу в її організації шкільним і позашкільним закладам Прикарпаття та займалися узагальненням і популяризацією кращого досвіду діяльності в цьому напрямі. Вони співдіяли із функціонуючими на громадських засадах туристичними станціями при 14 районних і 3 міських відділах народної освіти. При ОДЕТС функціонував обласний штаб з виконання завдань експедиції школярів «В країну знань», що також мав штаби з туризму і краєзнавства при місцевих відділах освіти. До цих штабів входило 30 осіб із числа вчителів та ентузіастів туристичної справи⁸.

Другим пріоритетним завданням діяльності ОДЕТС-ОСЮТ була підготовка кадрів організаторів і методистів з туристично-краєзнавчої роботи із числа громадського активу та педагогів. Вона здійснювалася на республіканських семінарах і нарадах, у яких брали участь переважно її штатні працівники. Поряд з цим під егідою обласного відділу народної освіти станція спільно з ОРТЕ профспілок у 1970-х роках провела в Яремчому, Косові,

Брошневі, Івано-Франківську низку кущових зональних семінарів із забезпечення заходів безпеки, охорони пам'яток природи, історії і культури. У них взяли участь понад 1,7 тис. осіб, із них – половина вчителів. Тоді ж спільно з Інститутом підвищення кваліфікації учителів була налагоджена практика влаштування щорічних обласних зльотів-семінарів з удосконалення туристично-краєзнавчої роботи в школі. Їхня програма складалася із 48 годин теоретичних і практичних занять, навчально-туристичних походів тощо. По закінченні учасникам семінарів присвоювали звання «Туристичний організатор». Окрім того, проводили семінари з туризму для вчителів, піонервожатих і студентів, де готували для роботи в позашкільних закладах і літніх таборах. Лише 1976 р. у райцентрах області відбулося 11 таких заходів для майже 2,7 тис. осіб⁹.

Провідним організаційно-методичним чинником з розвитку туристично-краєзнавчої діяльності з-поміж дітей та юнацтва на Прикарпатті виступала ОДЕТС-ОСЮТ. Її навчально-виховна робота в цій ділянці здійснювалася за гуртковою системою, що охоплювала шкільні та позашкільні заклади. Упродовж першої половини 1980-х років кількість діючих під протекторатом станції гуртків зросла з 30 до 50, а членів у них – із 490 до 770. Половина з них були туристично-краєзнавчими, а решта історико- і літературно-краєзнавчими, фольклорно-етнографічними, з орієнтування на місцевості тощо. Робота в них мала практичну спрямованість: діти складали плани, розробляли маршрути навчально-туристичних походів та екскурсій та самі їх апробували через народознавчу пошуково-дослідницьку роботу та набуття під час походів знань, умінь і навичок з основ туризму¹⁰.

Про високий рівень підготовки вихованців ОДЕТС-ОСЮТ свідчать їхні успішні виступи на зльотах і змаганнях різного рівня – районних, обласних, республіканських, всесоюзних. Їхню хроніку докладно представили укладачі книги «Голос історії – голос майбутнього»¹¹, тож, акумулюючи цей доробок, увиразнимо певні аспекти порушеної проблеми. Така діяльність мала комплексний масовий характер; туристично-спортивна підготовка поєднувалася з краєзнавчою роботою. На високому рівні вона була налагоджена на Снятинщині, Долинщині, Городенщині, Рожнятівщині, Коломийщині, Тлумаччині, де в районних турнірах з туризму і краєзнавства брала участь більшість середніх шкіл. На обласні змагання кожен район виставляв по три команди старших, середніх, молодших школярів. У 1970-х роках вони мали по 600 – 800 учасників, але у 1980-х рр. їхня чисельність скоротилася до 500-700 осіб. До програм зазвичай включали спортивне орієнтування, подолання туристичної смуги перешкод, розробку контрольних туристичних маршрутів, вікторини з туристичного побуту і краєзнавства, конкурси стінгазет, емблем, малюнку, фотоматеріалів з туристично-крає-

знавчої тематики тощо. Команди Долинської школи-інтернату та Гвіздецької ЗОШ неодноразово посідали призові місця на обласних, республіканських і всесоюзних зльотах туристів. Крашій шкільні команди Івано-Франківської ОСЮТ нагороджувалися грамотами і вимпелами за участь у всесоюзних заочних конкурсах на кращу туристичну подорож.

Знаковими подіями у розвитку туристично-краєзнавчої роботи серед дітей і молоді та мірилом зростання рівня їх підготовки стали масові сходження на найвищі вершини Українських Карпат. Перша така акція відбувалася 4 жовтня 1980 р., коли на Говерлу піднялися 533 учні і 35 учителів з Івано-Франківщини, Полтавщини, Чернігівщини¹². За наступних років улаштовували масові сходження на Хом'як, Рокиту, Щівку, Писаний Камінь.

Посилювалася увага до організації туристично-екскурсійної діяльності з-поміж дітей та юнацтва в літній час, яку вважали невід'ємним складником їхнього змістовного відпочинку, дозвілля, оздоровлення. На її активізацію, вдосконалення спрямовувалася низка компартійних і державних ухвал, що приймалися до виконання на місцевому рівні. Зокрема, реагуючи на постанову ЦК КПРС «Про заходи з подальшого покращення організації відпочинку піонерів і школярів», Івано-Франківська ОРТЕ спільно з обкомом комсомолу у квітні 1974 р. затвердила програму з екскурсійного обслуговування в піонерських таборах, таборах праці і відпочинку, спортивно-оздоровчих і туристичних таборах. Екскурсійні організації області зобов'язувалися укладати з ними договори та посилити пропаганду в ЗМІ у цьому напрямі¹³. А в травні 1976 р. облрада з туризму та екскурсій ухвалила окрему постанову «Про завдання туристично-екскурсійного обслуговування школярів та молоді у літній період», яка конкретизувала форми і методи цієї роботи¹⁴.

Відтоді міські бюро з туризму та екскурсій спільно з обласним і районними відділами народної освіти почали приймати щорічні комплексні плани з туристично-екскурсійного обслуговування дітей і школярів під час літніх канікул. Вони передбачали розробку спеціальних маршрутів, виходячи з місцевих природних і культурних ресурсів, типу закладу відпочинку, соціальних і вікових особливостей дітей та підлітків тощо. У школах створювалися стенди з рекламою туристично-екскурсійних послуг. Удосконалення методичної роботи спрямовувалося на використання наочних матеріалів під час проведення екскурсій. Посилення їх природо- і народознавчого характеру проявилось в розробці циклу тематичних екскурсій «Чи знаєш ти свій край», які передбачали відвідини міст і музеїв області, походи місцями боротьби опришків, відвідування промислових і сільськогосподарських об'єктів тощо. Це мало сприяти поглибленню в учнівської молоді знань з історії та географії¹⁵.

Продуктивну діяльність у цьому напрямі провело Яремчанське БТЕ, яке, згідно зі звітами, влітку 1976 р. улаштувало екскурсії на військово-патріотичну і природознавчу тематику для понад 14 тис. юнаків і дівчат, із яких лише 8,3 % становили місцеві школярі¹⁶. Досвід такої роботи спонукав за наступних років узяти курс на охоплення екскурсіями самодіяльних груп школярів, що прибували до м. Яремче автобусами й потягами. Із цієї метою містом розміщувалися «плакати-оголошення» із пропозиціями щодо надання відповідних послуг, а у вихідні дні здійснювалося чергування на вокзалі, у місцях зупинок транспорту тощо.

Обсяги праці Калуського бюро були скромнішими, однак воно системно працювало з дітьми в місцевих піонерських таборах «Хімік» і «Будівельник». А Івано-Франківське БТЕ спеціалізувалося на обслуговуванні сільських школярів під час зимових канікул. Лише взимку 1975-1976 рр. улаштували тематичні екскурсії «Наш Івано-Франківськ», «Літературне Прикарпаття», «Їхні імена у назвах вулиць» для понад 600 осіб цієї категорії¹⁷.

Окрему сторінку в розвиток туристично-екскурсійної справи не лише на Прикарпатті, в Україні, а й на теренах усього СРСР вписала Івано-Франківська ОДЕТС-ОСЮТ завдяки організації дитячих турбаз під час шкільних канікул. Першу з них відкрили у Станіславі в червні 1956 р., потім у Яремчому і Коломиї. 1967 р. вони з'явилися в Києві, Ленінграді, Севастополі, за двох наступних років – у Ворохті, Кутах, Криворівні, Одесі, Ризі, Москві, на початку 1970-х років – у Яблуниці, а також Клайпеді, Таллінні, Волгограді, Ялті. Лише впродовж 1971–1975 рр. у них відпочили понад 33 тис. школярів¹⁸.

Попри тотальну заідеологізованість туристично-краєзнавчої діяльності з виховання в дітей та юнацтва ідейно-політичних поглядів та ідеалів, нав'язаних радянським режимом, цій роботі була притаманна і низка організаційних недоліків, прорахунків. Незважаючи на існування чітких управлінських вертикалей з керівництва туризмом, не вдалося уникнути міжвідомчої розбалансованості, що проявлялося в поганих зв'язках між відділами народної освіти й підпорядкованою їм ОДЕТС-ОСЮТ, профспілковими структурами та комсомолом, на який покладалися загальне керівництво і відповідальність за організацію цієї справи.

Притаманні ідейно-пропагандистській роботі компартії кампанійщина, зовнішня помпезність, зорієнтованість на відзначення знаменних дат і ювілеїв відповідним чином позначилися на характері туристично-краєзнавчої роботи серед молоді, тож надати їй системного характеру не змогли і чітко структурований та регламентований експедиційний рух. Він, своєю чергою, посилював формалізм у цій роботі, бо примушував виконувати спущені «згори» плани із заздалегідь визначеними показниками, які не враховували ні місцевих ре-

лій, ні природних інтересів зростаючого покоління. Зберігалось нерівномірне охоплення молодіжного середовища туристично-краєзнавчою роботою, до якої вкрай погано залучалися сільські юнаки і дівчата.

Із середини 1980-х років через погіршення соціально-економічної ситуації та наростання процесів демократизації і гласності посилювалося згасання активності дитячо-юнацького туризму, що зумовлювалося його соціальним характером та крахом нав'язаних юнацтву соціалістичних ідеалів.

Таким чином, за досліджуваного періоду на Прикарпатті проводилася широка різнопланова туристично-екскурсійна робота серед дітей та молоді. За формою і змістом вона відповідала загальносоюзним і республіканським тенденціям, але й мала свої особливості, зумовлені характером природних та культурно-історичних ресурсів краю. У її розвитку державні та громадські інституції – органи народної освіти, комсомол, профспілки та інші самодіяльні організації – виконували свої функції і завдання, однак між ними не було чіткої координації дій, незважаючи на прийняті спільні плани й ухвали щодо діяльності в цій сфері. Реальним здобутком стало налагодження системи підготовки кадрів організаторів і методистів з туристично-краєзнавчої роботи, яка органічно поєднувала навчання з теорії і практики.

¹ Державний архів Івано-Франківської області (ДА-ІФО). – Ф. Р-2162. – Оп. 1. – Спр. 113. Перспективний план розвитку туризму на 1976-1980 годы. – Арк. 1–3.

² Там само. – Спр. 103. Справки, информации, справочные данные о турбазах области, о выполнении постановления ЦК КПСС от 31 мая 1969 г. «О мероприятиях по дальнейшему развитию туризма и экскурсий», о повышении идейно-политической направленности экскурсий, о развитии молодежного туризма и др. за 1975 г. – Арк. 50–51.

³ Зінченко В.А. Проблеми внутрішнього молодіжного туризму в Україні у 70–80-ті рр. ХХ ст. (на прикладі діяльності БММТ «Супутник» ЦК ЛКСМУ) / В.А.Зінченко // Історія України: маловідомі імена, події, факти: Зб. наук. праць. – Вип. 20. – К.: Ін-т історії України, 2003. – С. 58–78.

⁴ Див.: Колотуха О.В. Розвиток туристсько-краєзнавчої роботи в позашкільних закладах (Історичний аспект) / О.В. Колотуха // Туристсько-краєзнавчі дослідження. – Вип. 3. – К., 2000. – С. 227–240.

⁵ Положение об областных, краевых, республиканских детских экскурсионно-туристских станциях. Постановление Министерства просвещения СССР и ЦК ВЛКСМ от 8 апреля 1960 г. – 12 с.

⁶ Положение о республиканских, краевых, областных и окружных станциях юных туристов. Постановление Министерства просвещения СССР от 24 октября 1977 г. – 10 с.

⁷ Голос історії – голос майбутнього: сторінки історії Івано-Франківського державного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді. – Івано-Франківськ: НВ «Лілея», 2003. – С.13, 22; Косило М. Дитячо-юнацький

туризм і краєзнавство на Прикарпатті / Михайло Косило // Краєзнавець Прикарпаття. – 2008. – № 11. – С. 3–5.

⁸ Там само.

⁹ Голос історії... – С. 24–25.

¹⁰ Там само. – С. 31–32.

¹¹ Там само. – С. 26–42.

¹² Там само. – С. 29.

¹³ ДАІФО. – Ф. Р-2162. – Оп. 1. – Спр. 99. Плани меропрятий, сведения и другие документы об организации туристско-экскурсионной работы среди школьников и учащейся молодежи за 1975 год. – Арк. 1.

¹⁴ Там само. – Арк. 13.

¹⁵ Там само. – Арк. 4–5.

¹⁶ Там само. – Арк. 11.

¹⁷ Там само. – Спр. 103. Справки, информации, справочные данные о турбазах области, о выполнении постановления ЦК КПСС от 31 мая 1969 г. «О мероприятиях по дальнейшему развитию туризма и экскурсий», о повышении идейно-политической направленности экскурсий, о развитии молодежного туризма и др. за 1975 г. – Арк. 13, 41.

¹⁸ Голос історії... – С. 22–27.

Руслан КОТЕНКО
(Ивано-Франковск)

РАЗВИТИЕ МОЛОДЕЖНОГО ТУРИЗМА И ТУРИСТИЧЕСКО-КРАЕВЕДЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА ПРИКАРПАТЬЕ: ОПЫТ 70-80-х гг. XX в.

В статье анализируется исторический опыт развития молодежного туризма и туристическо-краеведческой деятельности на Прикарпатье (Ивано-Франковская обл.) в 70-80-х гг. XX в., когда в сложных социально-экономических и идеологических условиях они достигли высокого уровня. Рассматриваются их институциональная основа, ведущие тенденции развития, роль и место в республиканских и союзных туристических потоках.

Ключевые слова: советский период истории, Прикарпатье, молодежный туризм, туристическо-краеведческая работа, путешествия и экскурсии.

Ruslan KOTENKO
(Ivano-Frankivsk)

DEVELOPMENT OF YOUTH TOURISM AND TOURISM LOCAL HISTORY ACTIVITY IN PRYKARPATIA: EXPERIENCE IN 1970s – 1980s

The historical experience of the youth tourism and tourism and local history activity in the Carpathian region (Ivano-Frankivsk region) in the 1970s – 1980s is analyzed. Nevertheless socio-economic and ideological conditions, they reached a high level. The author considers their institutional framework, leading trend of development, the role and position in the national and union tourist flows.

Key words: Soviet period, Carpathian, youth tourism, tourism and local history work, travel and tours.

УДК 94(477)

Василь БОТУШАНСЬКИЙ
(Чернівці)

ТОПОНІМІЯ І ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ

У статті йдеться про насильницьку зміну географічних назв населених пунктів у різних регіонах України за часів радянської влади на честь більшовицьких діячів, жовтневого перевороту 1917 р., перемог у т.зв. громадянській війні і «соціалістичних перетвореннях», про «більшовізацію» і радянізацію міських мікротопонімів. Наголошується на необхідності рішуче покінчити із залишками тоталітаризму в топонімії України у наш час.

Ключові слова: топонімія, Україна, міста, села, селища, найменування, необхідність змін.

Топонімія є частиною науки ономастики, яка вивчає власні назви будь-яких об'єктів на певній території, на навколишній місцевості, зокрема: власні назви населених пунктів (ойконіми); власні назви водних об'єктів (гідроніми); власні назви різних підвищень на місцевості, гір (ороніми); власні назви якоїсь території (хороніми), назви вулиць міста за назвами інших міст (урбаноніми); назви вулиць, інших об'єктів за іменами визначних людей (ергоніми) та ін.

Топонімія як наука розвивається у міждисциплінарних зв'язках на межі історії, географії та лінгвістики.

Топоніми можуть нагадувати про зв'язок об'єкта з природними особливостями місцевості, з історичними подіями, з виробництвом, з життям відомих особистостей, з ідеологічними цінностями того чи іншого пануючого політичного режиму тощо. Причому зі зміною політичних режимів топоніми теж можуть змінюватися.

Одним з найактуальнішим завдань сучасної вітчизняної топонімії є відродження історичних назв і позбавлення заідеологізованості топонімічної номінації в Україні.

У літературі вживаються паралельно терміни «топонімія» і «топоніміка». Однак автори «Великого тлумачного словника сучасної української мови» вбачають у них різницю: 1) «Топоніміка – розділ мовознавства, що вивчає топонімію» і 2) «Топонімія – сукупність географічних назв населених пунктів, гір, рівнин, озер, річок, лісів і т. ін. певної території»¹. Оскільки у пропонованій статті розглядаються не мовознавчі аспекти, а суспільно-політичні, то вживається термін «топонімія».

Як наука топонімія має серйозні надбання у вигляді монографій, наукових статей, матеріалів наукових конференцій². Однак публікації радянського періоду у сфері топонімії, як і ономастики загалом, хибують упередженістю: в них цілком позитивно оцінюються всі найменування і перейменування традиційних українських назв на назви у воєвничо більшовицькому, радянському стилі без жодної